

Coronacrisis: een uitgelezen opportuniteit?

Rudy Aernoudt¹

Professor UGent, Department of Accountancy, Corporate Finance & Taxation

Senior Economist, European Commission

ABSTRACT

The situation in Belgium is such that continuing on the current course is no longer an option. Fiddling in the margins, or muddling politics is a postponement of action, where our legacy consists of an exhausted planet, an overtaxed population that is weighed down by heavy debt and governed by a multi-headed oversized administration. The Corona crisis should enable the substituting of the mentality "as long as the orchestra is playing" with a sense of urgency whereby responsibility and solidarity are no longer empty concepts. This presupposes a vision of the future of our country embedding structural measures. Although such an approach needs to be holistic by nature, this paper highlights two concrete measures, one linked to structural fiscal reform and one linked to a reshoring vision for our industry.

Jean Monnet, één van de bezielers van de Europese gedachte, kaartte het reeds in zijn mémoires aan: "*Les hommes n'acceptent le changement que dans la nécessité et ils ne voient la nécessité que dans la crise*". Vanuit het standpunt van Monnet zou de coronacrisis een zegen kunnen zijn, op voorwaarde natuurlijk dat COVID-19 de fundamentele elektroshock kan genereren die België en zijn regio's terug op de 'juiste' rails weet te plaatsen.

¹ Professor UGent, Department of Accountancy, Corporate Finance & Taxation, rudyaernoudt@UGent.be en senior economist, Europese commissie.

1. Waarom het zo niet meer verder kan?

"*Die Wüste wächst, weh dem, der Wüsten birgt*", stelde Nietzsche in zijn Zarathustra. "De woestijn groeit: wee wie woestijnen in zich bergt". We moeten ons met andere woorden behoeden voor een zekere gewenning. Niet alleen de Nationale Bank van België (NBB), maar ook verschillende commerciële banken en andere studiebureaus goochelen met miljarden schuld cijfers. Nog nooit heeft de wereld zoveel schulden gehad². We verliezen ons in de vele nullen en de cijfers hebben al lang hun schokeffect verloren. "De schulden kwamen er vanzelf en zullen vanzelf weer verdwijnen", stelden bepaalde politici. Ook sommige economen zijn van mening dat "de coronaschuld vanzelf zal verdwijnen"³.

De zwaarte van overheidsschulden kan inderdaad door inflatie verlicht worden. De inflatie zal een te hoge overheidsschuld uithollen en dankzij de groei van het Bruto Binnenlands Product (BBP) zal deze schuld procentueel dalen. Dit argument snijdt enkel hout voor zover bepaalde randvoorwaarden zijn vervuld. Zo moet er een positief primair overschot zijn en moet de rente lager zijn dan de inflatie en de groei. Bovendien mag dat de harde realiteit niet doen vergeten dat wij onze toekomstige generatie opzadelen met een gestaag oplopende Belgische overheidsschuld die iedere seconde met 500 euro aandikt en nu bijna 50.000 euro per inwoner bedraagt. Enkel de Ieren torsen een nog hogere schuld per capita in Europa⁴.

Wat bieden we onze jongeren in de plaats? Onze overheid lijdt aan ver gevorderde obesitas, onze planeet is buiten adem geraakt en ons onderwijs excelleert niet langer. Dat is toch geen aanvaardbare deal? Logisch dat er bij de, nochtans maatschappelijk betrokken jeugd van vandaag, ook wel 'Generatie Z' of 'Post-Millenniums' genoemd, een politieke apathie waar te nemen is.

Om de randvoorwaarden duurzaam te vervullen, moeten we fundamentele hervormingen doorvoeren. Net daarom is een doordachte beleidsvisie nodig. Geen aparte visie voor Brussel, Vlaanderen en Wallonië, maar een coherente visie over België op alle bestuursniveaus. Net die langetermijnvisie ontbreekt bij de Belgische overheden⁵.

² Eind 2020 worden de totale wereldschulden geschat op 320% van het wereld Bruto Binnenlands Product

³ Baert S, Cockx B., Heylen F, & Peersman G., Wie zal de Coronacrisis betalen? <https://www.financialforum.be/doc/doc/review/2020/bfw-digitaal-editie7-2020-02-artikel-baert-cockx-heylen-peersman.pdf>

⁴ Eurostat, public debt per capita, 2019.

⁵ World Economic Forum, Competitiveness Index 2019.

2. Holistische visie

Een dergelijke beleidsvisie moet enerzijds vanuit bepaalde evidenties vertrekken. Dit zijn empirische, meestal op het verleden gebaseerde gegevens. Sta mij toe ter illustratie enkele evidenties op te sommen⁶:

- Op het vlak van sociale bescherming geeft België 40% meer uit dan het OESO-gemiddelde. Toch flirt één op de vijf Belgen met de armoedegrens, wat beduidend meer is dan in onze buurlanden. Maar liefst 14% (Vlaanderen) tot 25% (Wallonië) en zelfs 40% (Brussel) van onze kinderen groeit op in een gezin onder de armoedegrens.
- Ook qua onderwijs is België 23% duurder dan de OESO-landen. Toch verlaat één op de vier Nederlandstalige leerlingen en één op de drie Franstalige leerlingen het onderwijs zonder een doorsneetekst te kunnen capteren.
- Onze ondernemingssteun ligt 65% hoger dan in de OESO-landen maar, op Spanje na, heeft België het grootste percentage zombiebedrijven in Europa, wat leidt tot een verkeerde allocatie van kapitaal en arbeid.
- De Belgische overheidsadministratie is 33% duurder dan het OESO-gemiddelde en de duurste van Europa, maar is wel 20% minder efficiënt dan het Europese gemiddelde.
- Onze uitgaven binnen de gezondheidssector liggen net op het gemiddelde van de OESO-landen en kan bovendien rekenen op een zeer positieve tevredenheidsscore van 89%, en dat was nog vóór corona.

Aan deze evidenties (*'evidence-based' beleid*) willen we een aantal tendensen (*'foresight-based' beleid*) koppelen, die door de coronacrisis worden geaccentueerd. Een *'foresight-based' beleid* gaat, in tegenstelling tot *'evidence-based' beleid*, niet uit van historische feiten, maar van het zich voorstellen hoe de toekomst eruit zou kunnen zien en welke tendensen we zouden kunnen distilleren die de toekomst zouden kunnen bepalen⁷. Puur ter illustratie geven we enkele voorbeelden van mogelijke tendensen. Angst zegeviert in het coronatijdperk. Spaargelden worden in bange tijden opgepot. Consumptie wakkert men dan ook niet aan door helikoptergeld, of door toerisme-cheques of gratis treinkaarten te bezorgen, maar wel door vertrouwen in te boezemen. Of nog: de overheid is enerzijds onze steun en toeverlaat in bange coronadagen, bijvoorbeeld door ervoor te zorgen dat

⁶ Voor een gedetailleerde analyse, uitwerking en bronvermelding van deze tendensen verwijs ik naar mijn boek 'Coronavirus: elektroshock voor België? (Gompel & Svacina voor NL-versie, éditions Mardaga voor Franstalige versie). Alle percentages verwijzen naar de verhouding van de uitgaven ten opzichte van het Bruto Binnenlands Product (BBP).

⁷ Voor een diepgaande analyse, zie Aernoudt R, evidence- and foresight-based policy, dichotomy or overlap, World Complexity Science Academy Journal, Vol. 1 Issue. 2, 14, Fall 2020.

veel bedrijven ongeschonden uit de crisis komen⁸; maar anderzijds treedt de overheid op als een boeman, door te dreigen met nieuwe coronabelastingen en te beschikken over onbeperkte data. Ander voorbeeld: de digitalisatietendens is door de coronacrisis versneld tot ons mainstream gedrag gaan behoren.

Op basis van deze evidenties en tendensen, hebben wij een holistische beleidsvisie voor België uitgestippeld, waarbij zowel de staatsstructuur, de arbeidsmarkt, de begroting, de schuldproblematiek, de fiscaliteit, het armoedebeleid, het onderwijs, de vergrijzingspolitiek als het economisch beleid worden hertekend. Ter illustratie zullen wij het fiscaal beleid en het industrieel beleid verder toelichten.

3. Fiscaliteit: streng maar rechtvaardig

De fiscale koterij in België is legendarisch. De Belgische belastingaangifte telt meer dan 800 codes, of maar liefst zestien keer meer dan onze calvinistische noorderburen. Ook hier ontbreekt een langetermijnvisie. Vandaar dat we even *out of the box* moeten denken en ons de vraag moeten stellen waartoe belastingen dienen. *Grosso modo* kunnen we stellen dat belastinginkomsten dienen om de overheidswerking en de overheidsdiensten te financieren. Onderwijs, defensie en administratie staan ten dienste van de bevolking en worden dan ook door die bevolking gefinancierd.

Daarnaast hebben belastingen ook vaak een herverdelende functie, wat zich vertaalt in de 'progressiviteit van de belastingschalen'. En daar knelt het schoentje. Want wie meer verdient, draagt niet alleen proportioneel meer bij, maar ook exponentieel. Door deze tweede, herverdelende functie ook toe te schrijven aan het belastingsysteem, creëren we een trade-off. Immers, hoe hoger de progressiekop, hoe minder grootverdieners bereid zijn om te werken of hoe meer zij op zoek zullen gaan naar ontwijkingsmechanismen om aan de wurggreep van het belastingsysteem te ontsnappen. Denken we maar terug aan de inmiddels afgeschafte rijkentaks in Frankrijk. Deze marginale belasting van 75% leidde tot een massale emigratie van de potentiële doelgroep - ook naar België trouwens -, maar niet tot hogere belastinginkomsten. De opbrengst voor de Franse schatkist was eerder gering te noemen.

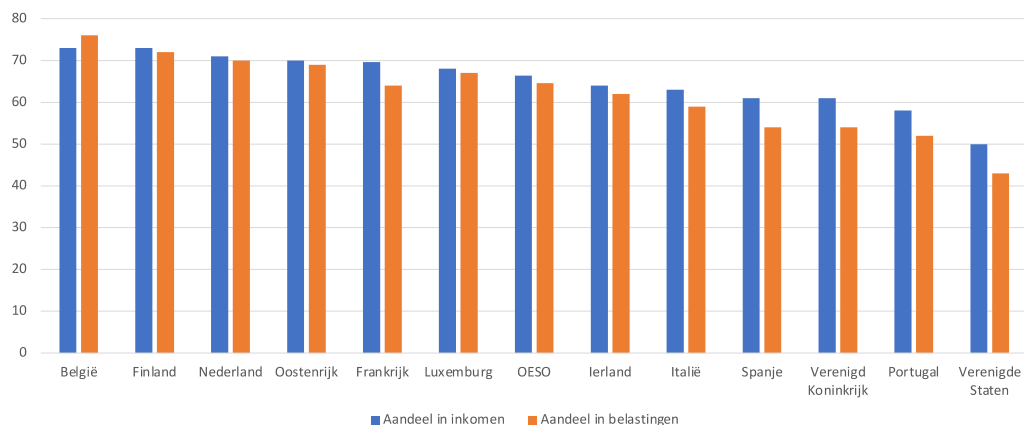
⁸ Zonder overheidsinterventie zouden 42% van de ondernemingen in liquiditeitsproblemen komen; dankzij de overheidsinterventie is dat 'slechts' 25 %. Bron: Graydon studie in opdracht van VBO, September 2020.

De progressiviteit in vraag gesteld

Deze progressiviteit in vraag stellen is toch wel vloeken in de spreekwoordelijke kerk. De kritische lezer zal lineaire belastingen dan ook onmiddellijk gelijkschakelen met een gebrek aan solidariteit.

Wel, laat mij ten eerste opmerken dat de herverdeling niet werkt; zeker niet in België. België is immers het enige land in Europa waarbij de middenklasse proportioneel meer bijdraagt aan de belastingen dan haar aandeel in het Bruto Binnenlands Product (BBP). Dit betekent dat bij de *'The squeezed middle class'*, zoals de OESO haar noemt⁹, geïnde belastingen worden herverdeeld naar de minder begoeden toe (wat normaal is), maar ook naar de meer begoeden toe (wat niet normaal is). De Belgische overheid heeft bijgevolg een tweevoudig Robin Hood-gehalte door geld van de middenklasse te 'stelen' en het aan de armen én aan de rijken te geven.

De uitgeperste middenklasse

OECD, The squeezed middle class; 2020.

Ten tweede, door deze trade-off, zijn de belastinginkomsten lager aangezien initiatief wordt gefnuikt en omzeiling gestimuleerd. Dit verklaart waarschijnlijk ook de relatief lage bijdrage van de rijkere klasse, waardoor de overheid over minder inkomsten beschikt.

⁹ OECD, Under Pressure, The squeezed Middle Class, 2019.

Voorstellen om een specifieke coronabelasting in te voeren, zullen dit fnuiken en omzeilen alleen maar versterken en het vertrouwen van de consument verder de kop indrukken. Een coronabelasting is dus anti-productief en zal de crisis alleen maar aanscherpen¹⁰.

Ten derde, sociaal beleid is cruciaal. Maar, sociaal beleid zit in de aanwending van de overheidsmiddelen, niet in de inning¹¹. België scoort, ondanks de hoge uitgaven, vrij slecht op de armoedebaarometer. Een efficiënter sociaal beleid is bijgevolg broodnodig, maar dat staat los van het fiscaal beleid. In diezelfde context is onderwijs cruciaal gezien goed onderwijs toekomstperspectieven biedt, ook aan de minder begoede klasse. Het herverdelingsbeleid dient dus concreet gestalte te krijgen bij de uitgaven van de overheid, en niet bij de inkomsten.

Een hervormd systeem

Het fiscaal systeem is niet alleen onrechtvaardig omdat de middenklasse, de ruggengraat van onze economie, quasi alle lasten draagt, maar ook omdat de inkomstenbron bepalend is voor de belastingdruk. Wie hoofdzakelijk zijn of haar inkomen haalt uit arbeid is daarbij nog steeds de pineut. De taks-shift is daarbij een goede zaak, maar is een voorbeeld van morrelen in de marge. Waarom zou iemand die inkomen verwerft via de verhuur van onroerende goederen of via kapitaalinkomsten, minder worden belast dan iemand die leeft van zijn of haar arbeid? Globalisering van inkomsten is dus het uitgangspunt.

Als we ons systeem echt willen hervormen, moeten we één belastingtarief invoeren. Op alle inkomsten samen betalen we dan, na aftrek van een vrijgestelde schijf, een vast percentage dat niet progressief is, maar ook laag¹². We aligner ons bijvoorbeeld op het btw-tarief en heffen een belasting van 21% op alle inkomsten, van welke oorsprong ook. Dit systeem biedt tal van voordelen: de fiscale fraude neemt af, de complexiteit van de belastingaangifte verdwijnt, het overheidsapparaat slinkt zwaar af en de werkloosheidsval verdwijnt. Mensen zijn gedreven om te werken en te ondernemen, aangezien de Staat minder afroomt¹³. Studies tonen immers aan dat hoge belastingen op hogere inkomens leiden tot een lagere tewerkstelling¹⁴.

¹⁰ In deze sluit ik mij aan met de eerder geciteerde studie van Baert S., et.al.

¹¹ Ter zake kunnen we hier verwijzen naar het baanbrekend onderzoek van Prof. Herman Deleeck en zijn analyse van het Mattheüs-effect: "Aan hem die heeft, zal gegeven worden". Hierdoor kan de vermogende klasse meer van het sociaal beleid genieten dan de sociale groepen die er minder goed aan toe zijn.

¹² Door een vrijgestelde schijf is er wel een herverdelend effect, ondanks de afwezigheid van progressiviteit in de belastingtarieven.

¹³ Voor de lezer die zich afvraagt of dit wel betaalbaar is, verwijs ik graag naar mijn boek: Coronavirus, elektroshock voor België, Gompel en Svacina, 2020, waarin de betaalbaarheid wordt aangetoond.

Te revolutionair en zelfs utopisch, zal menig lezer denken. Wel, laat mij opnieuw verwijzen naar het eerdere citaat van Jean Monnet. Het COVID-19 virus kan hier de fundamentele elektroshock toedienen. Trouwens, heel wat Europese landen hanteren reeds een uniek tarief¹⁵.

4. Bring the industry back

Vanuit de economische liberaliseringsgolf in de jaren tachtig van de vorige eeuw pleitten we met zijn allen voor een *level playing field*. 'De wereld, één dorp', was de slogan. De wereld zou op termijn één grote vrijhandelszone worden, gekenmerkt door vrij verkeer van personen, goederen, diensten en kapitalen. Probleem daarbij was dat Europese en Amerikaanse bedrijven de concurrentieslag aangingen met landen die niet dezelfde loonlasten, milieureglementering en sociale verworvenheden hadden. Hoe kun je nu een ernstige match spelen wanneer de ploegen niet dezelfde regels volgen?

Gevolg was dat heel wat bedrijven, in hun overlevingsstrijd, hun productie volledig of gedeeltelijk moesten verplaatsen naar lageloonlanden, meestal richting Azië. Offshoring heet dat fenomeen. Naar schatting vertrok, gedeeltelijk of volledig, gedurende de periode 2007 – 2009, 40% van de West-Europese bedrijven met meer dan 50 werknemers. Hierdoor werden vele West-Europese landen de facto landen waar het aandeel van de industrie sterk daalde. In een land zoals België vertegenwoordigt de industrie nog amper 16,7%. Met andere woorden: meer dan 80% van de economie is diensteneconomie. Europa stelde als norm dat een lidstaat minstens 20% van zijn Bruto Binnenlands Product uit industrie moest halen¹⁶. Heel wat Europese landen hebben deze doelstelling (nog) niet gehaald, zoals blijkt uit onderstaande tabel. In vele landen is zelfs het aandeel van de overheidsadministratie belangrijker dan het aandeel van de industrie. Dat is toch geen duurzaam model?

¹⁴ Salvador Barrios, Viginta Ivaškaitė- Tamošiūnė, Anamaria Maftei, Edlira Narazani and Janos Varga, Progressive tax reforms in flat tax countries, JRC Working Papers on Taxation and Structural Reforms No 02/2018 December 2018.

¹⁵ Estonia, Letland, Litouwen, Roemenië, Bulgarije, Hongarije hebben allen een dergelijk systeem met een tarief schommelend tussen 10 % (Bulgarije) en 23% (Litouwen).

¹⁶ European commission (2017), Communication from the commission, investing in a smart, innovative and sustainable industry a renewed eu industrial policy strategy, com/2017/0479 final.

Tabel 1¹⁷

Industrie versus administratie

Aandeel van industrie vergeleken met aandeel van de administratie		
In % van BBP	Industrie-aandeel	Administratie-aandeel
EU	19,3	19,1
België	16,7	22,5
Frankrijk	14,1	23
Spanje	18	18,8
Duitsland	25,5	18,2

Reshoring time

Opnieuw biedt corona hier een uitgelezen opportuniteit en is voor veel geoffshorede bedrijven de terugkeer naar hun thuisland, of reshoring, de beste optie. Hoe komt dat? Wel, ten eerste zijn de loonkosten in de lageloonlanden gevoelig gestegen, wat het comparatief nadeel verkleint¹⁸. Ten tweede zorgen digitalisatie en robotisatie ervoor dat het gewicht van de loonkost ten opzichte van de totale productiekost steeds kleiner wordt. Ten derde, en dat is veel essentiëler, is het ecologisch bewustzijn sterk toegenomen, onder meer door de klimaatbetogingen. Wat voor zin heeft het de productie te verplaatsen naar lageloonlanden, om de goederen nadien opnieuw te vershippen naar Europa, waar zich de grootste afzetmarkt bevindt. Niet alleen is dat belastend voor het milieu, maar zelfs indien deze externe kosten, jammer genoeg, niet worden toegerekend, zijn de logistieke kosten sterk gestegen, wat opnieuw vreet aan het comparatief voordeel. Ten vierde is ook de consument mondiger geworden en wil hij, waar het kan, meer en meer lokaal consumeren.

¹⁷ Bron: R. Aernoudt, "Unleashing Firms' Potential." EKONOMIAZ, vol. 95, 2019, pp. 133–55.

¹⁸ Lonen stegen in China bijvoorbeeld, de laatste vijftien jaar met gemiddeld 18% per jaar.

Denk maar aan het succes van lokale coöperatieven. De consument zal zich dan ook meer en meer afkeren van producten die in verre landen worden geproduceerd, puur om kostenredenen. De voorkeur voor lokale producten is tijdens de coronacrisis gestegen met 42 %¹⁹.

Onderzoeken of een bedrijf beter terugkeert naar zijn heimat, kan dan ook niet langer gebaseerd zijn op een vergelijkende analyse van de loonkosten alleen, maar moet alle elementen in rekening brengen. Alle parameters kunnen samengebracht worden onder één noemer: de *'total cost of operation (TCO)'*. Op basis van de loonkosten alleen zou 15% van de Amerikaanse bedrijven er vandaag belang bij hebben om te reshoren. Kijken we echter naar de TCO, dan stijgt dit percentage tot maar liefst 56%²⁰. In een enquête die tijdens de coronacrisis werd uitgevoerd, stellen 64% van de Amerikaanse bedrijven, actief in de productie en industrie, dat ze "waarschijnlijk de productie en inkoop terugbrengen naar Noord-Amerika". Dit met de bedoeling om onderbrekingen in de fragiele aanbodketting, zoals ze die hebben ervaren tijdens de coronacrisis, te voorkomen in de toekomst²¹.

Reshoring-beleid

Studies tonen aan dat de omvang van reshoring nog steeds beperkt is, en wel om drie redenen²²:

- de overheid voorziet geen stimuleringsmaatregelen om bedrijfsactiviteiten opnieuw te ondersteunen;
- de gemaakte kosten uit het verleden (sunk costs) vormen een obstakel om het gastland te verlaten;
- de geïndustrialiseerde landen hebben hun aantrekkingskracht nog niet herwonnen.

Op twee van die drie factoren heeft de overheid dus een rechtstreekse impact. Andere studies bevestigen dat één van de voornaamste redenen waarom bedrijven terugkeren, te maken heeft met de stimuleringsmaatregelen van de overheid²³.

¹⁹ Enquête Fair Trade, Mei 2020.

²⁰ The reshoring trend is good for US Engineers and America, Cerasis, 2018. (<https://cerasis.com/reshoring>).

²¹ Coronavirus impact on North-American Industry, Thomas Survey, Onderzoek van Thomas bij 878 Noord-Amerikaanse bedrijven, Maart 2020, <https://business.thomasnet.com/press-room/news-highlights/coronavirus-impact-on-manufacturers-march-2020>.

²² Offshore Research Network, Survey 2018.

²³ Calvelli A; & Cannavale C., Internationalising Firms, Palgrave McMillan, 2019.

De overheid zou reshoring kunnen faciliteren door case by case, een soort industriebeleid 2.0, te onderzoeken wat een bedrijf nodig heeft om te reshoren. Ik heb het dan niet over subsidies, maar bijvoorbeeld over concrete opleidingsmodules, zodat het bedrijf over de nodige gekwalificeerde arbeidskrachten of beschikbare ruimte kan beschikken. Het Verenigd Koninkrijk richtte reeds een reshoring agency op²⁴. Frankrijk voorziet in het kader van zijn relanceplan eveneens speciale steun voor bedrijven die reshoren²⁵. Ook in België, zonder specifiek beleid, zien we al bedrijven die reshoring overwegen²⁶.

We moeten dus aan de globalisering een lokale dimensie toevoegen. Vandaar dat wij spreken over 'glocalisatie'. Dit is geen antiglobalisatie maar een deglobalisatie, gebaseerd op gelijke spelregels. We moeten het *level playing field* met andere woorden vervangen door een *loyal playing field*, en daar is politieke moed voor nodig. Glocalisering staat voor globalisering op mensenmaat, waarbij de lokale dimensie - waar mogelijk - voorrang krijgt op de globale dimensie. Glocalisering omhelst verantwoord ondernemerschap, dat duurzaam ondernemen en lokaal handelen verkiest boven winstmaximalisatie op korte termijn.

5. Never waste a good crisis

Crisis, afkomstig van het Griekse moederwoord *krinomai*, betekent 'ontwarren van mogelijkheden'²⁷. Of nog: opportuniteiten zien, zich onderscheiden, beslissingen nemen. Zonder exhaustief te willen zijn, belichtte deze paper twee beleidsdomeinen, als onderdeel van een holistische benadering voor een beleidsvisie op lange termijn, waarin het socio-economisch potentieel van ons land volledig benut wordt.

Een dergelijke benadering is onmogelijk in 'normale' tijden. De coronacrisis kan hier een mind switch teweegbrengen en beleidsmakers toelaten om platgetreden paden, waarvan de resultaten vrij negatief zijn, te verlaten en een totaal ander beleid te voeren. Disruptieve innovatie mag geen monopolie zijn voor privébedrijven. Disruptieve tijden vragen ook om innovatief beleid. De coronacrisis biedt daartoe een uniek momentum en kan een 'sense of urgency' creëren. De sociale partners hebben hier vanzelfsprekend een

²⁴ Bedrijven als Burberry (textiel), Gtech (elektronische apparaten), Beehealth (farmaceutische producten) en Symington's Limited (voeding) reshoreden al met de creatie van 500 nieuwe arbeidsplaatsen als gevolg.

²⁵ Steun via de *Banque Publique D'Investissement (BPIFrance)*. Projecten kunnen worden ingediend vanaf september 2020. Ter illustratie: Franse bedrijven die reshoreden vanuit China zijn Peugeot (Scooters), Kapsys (computers), Mobento (rubber) en Mauboussin (Juwelen) en Reitzel (voeding) vanuit Indië.

²⁶ Bij wijze van illustratie, het Oost-Vlaamse touwbedrijf Corbeo herlokaliseert zijn activiteiten vanuit China.

²⁷ H. Decroo, in nawoord op mijn eerder geciteerde boek.

belangrijke rol te vervullen om zelf deze mentaliteitskentering conform hun oorspronkelijke missie mee vorm te geven. Een unieke kans ligt hier voor het grijpen. Laat ons deze crisis niet vergooien.

Referenties

Aernoudt R., Coronacrisis, elektroshock voor België, Gompel & Svacina, 2020.

Aernoudt R., Coronavirus, Electrochoc, pour la Belgique, éditions Mardaga, 2020.

Aernoudt R, evidence- and foresight-based policy, dichotomy or overlap, World Complexity Science Academy Journal, Vol. 1 Issue. 2, 14, Fall 2020

Aernoudt R., "Unleashing Firms' Potential." Ekonomiaz, vol. 95, 2019, pp. 133–55.

Baert S, Cockx B., Heylen F, & Peersman G., Wie zal de Coronacrisis betalen?, <https://www.financialforum.be/doc/doc/review/2020/bfw-digitaal-editie7-2020-02-artikel-baert-cockx-heylen-peersman.pdf>

Barrios S., Ivaškaitė V., Maftai A., Narazani E. and Varga J., Progressive tax reforms in flat tax countries, JRC Working Papers on Taxation and Structural Reforms No 02/2018 December 2018.

Calvelli A; & Cannavale C., Internationalising Firms, Palgrave MacMillan, 2019.

Cerasis, The reshoring trend is good for US Engineers and America, 2018 (<https://cerasis.com/reshoring>).

European commission, Communication from the commission, investing in a smart, innovative and sustainable industry a renewed eu industrial policy strategy, com/2017/0479 final.

Graydon, studie in opdracht van VBO, September 2020.

Fair Trade, Enquête, Mei 2020.

Thomas Survey, Coronavirus impact on North-American Industry, <https://business.thomasnet.com/press-room/news-highlights/coronavirus-impact-on-manufacturers-march-2020>.

OECD, Under Pressure, The squeezed Middle Class, 2019.

Offshore Research Network, Survey 2018.

World Economic Forum, Competitiveness Index 2019.